

Eftirlitsáætlun og áherslur fyrir einnota plastvörur 2024

Efnisyfirlit

1	Inngangur	3
2	Lagaákvæði um plastvörur	4
	2.1 Tegundir plasts sem heyra undir ákvæði laganna	4
	2.2 Plast að hluta til eða öllu leyti	4
	2.3 Bann við afhendingu burðarpoka úr plasti og við afhendingu burðarpoka án endurgjalds.....	4
	2.4 Merkingar burðarpoka og einnota plastvara	5
	2.5 Bann við að setja tilteknar plastvörur á markað	5
	2.6 Afhending tiltekinna einnota plastvara.....	6
	2.7 Gerð og samsetning einnota drykkjarláta	7
3	Áætlun um eftirlit með plastvörum 2024	7
	3.1 Áætluð sértæk eftirlitsverkefni og vöktun á reglufylgni á gildistíma áætlunarinnar.....	7
	3.2. Samvinna við önnur stjórnvöld.....	8
4	Gerð eftirlitsáætlunar	8
5	Framkvæmd eftirlits	8
	5.1 Heimildir stofnunarinnar, skyldur eftirlitsþega og viðurlög	8
	5.2 Tegundir eftirlita	9
	5.3 Samræmt eftirlit með landinu öllu.....	9
	5.4 Markmið eftirlits	10
	5.5 Birting á samantekt eftirlits.....	10

Eftirlitsáætlun og áherslur fyrir plastvörur - 2024

Birt 07.03.2024

Suðurlandsbraut 24

108 Reyjavík

Sími: 591 2000

Netfang: ust@ust.is

Veffang: www.ust.is

1 Inngangur

Plast er víðtækt hugtak og vísar til hóps af ólíkum efnum sem öll eiga það þó sameiginlegt að innihalda einhverja fjölliðu sem öðrum efnum kann að hafa verið bætt við. Á síðari árum hefur umræða aukist um svokallað lífplast sem er plast sem framleitt er úr lífmassa. Slíkt plast getur þó verið alveg sams konar að eðli og eiginleikum eins og plast sem framleitt er úr öðru hráefni. Nauðsynleg úrgangsmeðhöndlun og ýmiss umhverfisvandi sem tengist plasti getur þannig verið fyrir hendi þrátt fyrir að um lífplast sé að ræða.

Einnota plastvörur eru líklegri til að enda í sjónum heldur en fjölnota vörur og hafa þar víðtæk áhrif á heilsu manna og umhverfis. Um 77% af öllu sjávarsorpi innan Evrópusambandsins eru einnota plastvörur og veiðarfæri¹. Á Íslandi hefur rusl á ströndum landsins verið vaktað frá 2016 samkvæmt leiðbeiningum og aðferðarfræði OSPAR-samningsins um verndun Norðaustur-Atlantshafsins. Að ársmeðaltali er hlutfall plasts um 68% af því rusli sem týnt er í tengslum við það verkefni².

Árið 2019 setti Evrópusambandið (ESB) tilskipun til að draga úr áhrifum tiltekinna plastvara á umhverfið.³ Ákvæði úr tilskipuninni voru innleidd í íslenskan rétt með breytingu á [lögum um hollustuhætti og mengunarvarnir nr. 7/1998](#). Markmiðið er að draga úr áhrifum af notkun plasts á umhverfi og heilsu fólks og til að vekja neytendur til umhugsunar um neyslu og umhverfisáhrif plasts. Aðgerðin telst einnig partur af hringrásarhagkerfinu þar sem verið er að draga úr notkun einnota plastvara og styðja frekar við notkun fjölnota vara⁴.

Umhverfisstofnun er falið að fara með eftirlit með markaðssetningu, afhendingu, merkingum og gerð og samsetningu plastvara samkvæmt framangreindum lögum. Þar að auki kveða lögín á um að stofnunin skuli útbúa eftirlitsáætlun ár hvert þar sem aðgerðir eru samræmdar fyrir allt landið og sérstaklega er gætt að hagkvæmni og komið í veg fyrir tvíverknað sbr. 55. gr. laganna. Gert er ráð fyrir að eftirlit sé umfangsmest til að byrja með

¹ Tilskipun Evrópuþingsins og ráðsins ([ESB\) 2019/904](#) frá 5. júní 2019 um að draga úr áhrifum tiltekinna plastvara á umhverfið [2019] OJ L 155.Bls. 1-19.

² Umhverfisstofnun. Vefsíða stofnunarinnar - <https://ust.is/haf-og-vatn/plastmengun/voktun-stranda/>.

³ Tilskipun Evrópuþingsins og ráðsins (ESB) [2019/904](#) frá 5. júní 2019 um að draga úr áhrifum tiltekinna plastvara á umhverfið (íslensk þýðing).

⁴ Frumvarp til laga [um breytingu á lögum um hollustuhætti og mengunarvarnir, nr. 7/1998](#), með síðari breytingum (EES-reglur, plastvörur). 2020.

og fari svo minnkandi ár hvert auk þess sem tekið verði mið af eftirlitsþörf við gerð eftirlitsáætlunar. Í greinargerð með frumvarpi til laganna var að auki gert ráð fyrir heildarendurskoðun á eftirlitsþörfinni fimm árum eftir gildistöku ákvæðanna⁵.

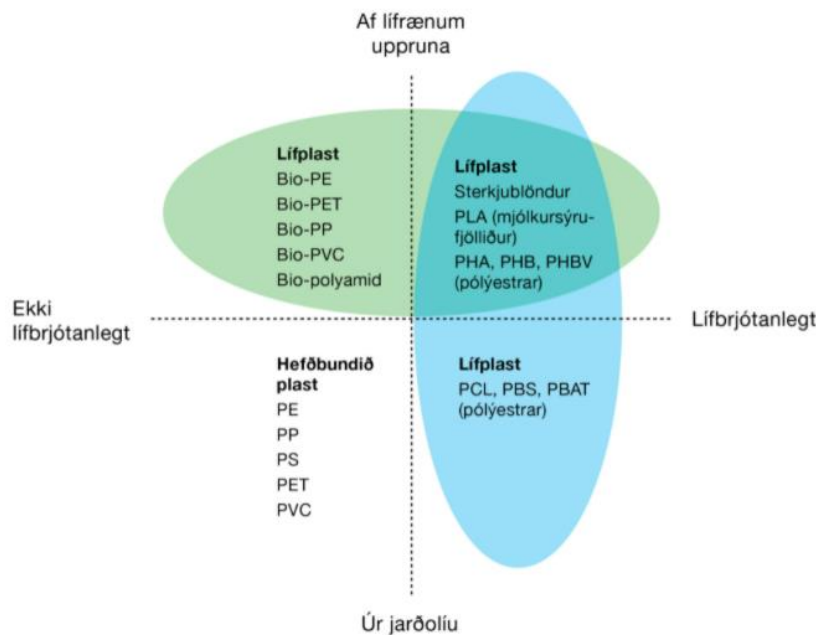
Hér á eftir er áætlun Umhverfisstofnunar um eftirlit með tilteknum plastvörum fyrir árið 2024. Lögð er sérstök áhersla á 37. gr. b., c., e. og f. í framangreindum lögum þar sem reglugerð vegna 37. gr. d. og g. er í vinnslu hjá umhverfis-, orku- og loftslagsráðuneytinu.

2 Lagaákvæði um plastvörur

Í X. kafla A. laga um hollustuhætti og mengunarvarnir er fjallað um burðarpoka og plastvörur. Hér að neðan er nánari útlistun á þeim kröfum sem gerðar eru varðandi þær einnota plastvörur sem heyra undir lög.

2.1 Tegundir plasts sem heyra undir ákvæði laganna

Lögin gilda sama hvort tiltekin vara sé gerð úr plasti úr jarðolíu eða af lífrænum uppruna (stundum kallað lífplast). Undanskilið er plast sem eru búið til úr náttúrulegum fjölliðum sem ekki hefur verið breytt með efnafræðilegum aðferðum. Hér má sjá dæmi um ólíkar tegundir plasts, uppruna þess og lífbrjótanleika sem heyra undir ákvæðin.

Fyrir skilgreiningu laganna skiptir ekki máli hvort einnota vara er lífbrjótanleg (e. biodegradable), endurvinnanleg (e. recyclable) eða moltanleg (e. compostable) til að ákvarða hvort efnið teljist vera plast eða ekki.

2.2 Plast að hluta til eða öllu leyti

Lögin gilda sama hvort tiltekin vara er gerð úr plasti að hluta til eða að öllu leyti. Ekki skiptir þá máli hvort það sé 1% plast í vörunni, 15% eða 100%. Því telst pappamál sem hefur þunna plasthúð að innan vera mál úr plasti og gilda ákvæði laganna um slíkar vörur.

2.3 Bann við afhendingu burðarpoka úr plasti og við afhendingu

⁵ Sama og tilvísun nr. 4.
Umhverfisstofnun
Suðurlandsbraut 24
108 Reykjavík

burðarpoka án endurgjalds

Ekki er heimilt að afhenda burðarpoka án endurgjalds á sölustöðum vara, óháð því úr hvaða efni þeir eru, og þarf gjaldið að vera sýnilegt á kassakvittun, sbr. 37. gr. b. Aukin skilyrði eru í lögnum vegna burðarpoka úr plasti, en slíkur poki er skilgreindur sem poki með eða án halda sem gerður er úr plasti. Samkvæmt 37. gr. c. er bannað að afhenda slíka burðarpoka á sölustað vara hvort sem það er gegn endurgjaldi eða ekki.

Leyfilegt er að selja burðarpoka úr plasti inni í sölurými verslana þar sem ákvæðið bannar ekki almenna sölu plastpoka heldur þá poka sem notaðir eru til þess að koma vörum heim til kaupandans⁶. Þó skal taka fram að bannið nær yfir það þegar verslanir senda vörur heim til kaupenda ef sala hefur t.a.m. farið fram á vef.

2.4 Merkingar burðarpoka og einnota plastvara

Tvær kröfur eru gerðar til merkinga plastvara og eru þær settar fram í 37. gr. d. Önnur krafan snýr að því að burðarpokar séu merktir í samræmi við reglugerð sem ráðherra setur. Hin krafan snýr að því að merkja skuli einnota plastvörur sem settar eru á markað með áberandi, auðlæsilegum og óafmáanlegum merkingum til að upplýsa neytendur og er nánar kveðið á um í reglugerð sem ráðherra setur. Skyldur vegna merkinga munu einnig eiga við tóbaksvörur og munu þær þurfa að bera viðbótamerkingar umfram þær sem kveðið er á um í [lögum um tóbaksvarnir nr. 6/2002](#).

Sú reglugerð sem vísað er til í 37. gr. d. er varðar merkingar hefur ekki verið sett þegar þessi áætlun er skrifuð. Þrátt fyrir að ákvæði varðandi merkingar muni byggja á tilskipun (ESB) 2019/904 mun eftirlit með þeim ekki fara fram fyrr en nákvæm útfærsla þeirra hér á landi er ljós og reglugerðin hefur öðlast gildi.

2.5 Bann við að setja tilteknar plastvörur á markað

Í 37. gr. e. er kveðið á um bann við að setja tilteknar einnota plastvörur á markað. Bannið tók gildi 3. júlí 2021. Að setja á markað er „þegar vara er í fyrsta sinn afhent hér á landi í atvinnuskyni til dreifingar, neyslu eða notkunar, hvort sem er gegn greiðslu eða án endurgjalds“ sbr. 3. gr. laganna.

Bannið tekur til 9 vörutegunda sem hér segir:

- baðmullarpinna, nema þeir falli undir lög um lækningatæki⁷,
- hnífapör (gafflar, hnífar, skeiðar og matprjónar),
- diska,

⁶ Frumvarp til laga [um breytingu á lögum um hollustuhætti og mengunarvarnir, nr. 7/1998](#), með síðari breytingum (EES-reglur, burðarpokar). 2019.

⁷ [Lög um lækningatæki nr. 132/2020](#).

- sogröra, nema þau falli undir lög um lækningatæki,
- hræripinna fyrir drykkjarvörur,
- stanga sem ætlaðar eru til að festa við blöðrur og sem halda þeim uppi, nema blöðrur séu til notkunar í iðnaði eða annarri atvinnustarfsemi og ekki ætlaðar til dreifingar til neytenda, þ.m.t. búnað á slíkar stangir,
- mataríláta úr frauðplasti, með eða án loks, sem ætluð eru undir matvæli til neyslu á staðnum, annaðhvort á sölustað eða annars staðar, sem er alla jafna neytt beint úr ílátinu og eru tilbúin til neyslu án frekari tilreiðslu, svo sem eldunar, suðu eða hitunar, þ.m.t. matarílát sem eru notuð undir skyndibita eða aðra máltíð sem er tilbúin til neyslu á staðnum,
- drykkjaríláta úr frauðplasti, þ.m.t. tappa þeirra og lok, og
- bola og glös fyrir drykkjarvörur úr frauðplasti, þ.m.t. lok þeirra.

Þar að auki er sérstaklega tekið fram að óheimilt sé að setja á markað plastvörur sem eru niðurbrotanlegar með oxun, hvort sem um er að ræða einnota eða fjölnota, lífbrjótanlegt eða ólífbrjótanlegt plast, og er bannað ekki takmarkað við þær 9 vörutegundir sem getið er um hér að ofan. *Plast sem er niðurbrotanlegt með oxun* vísar til plasts sem inniheldur íblöndunarefni sem leiða til þess að með oxun sundrast plastið í öragnir eða úr verður efnafræðilegt niðurbrot, sbr. 3. gr. laganna. Talið var mikilvægt að banna sérstaklega þessa gerð plasts þar sem það brotnar ekki niður á ákjósanlegan hátt heldur stuðlar að örplastmengun í umhverfinu. Það er að auki ekki jarðgerðarhæft, hefur neikvæð áhrif á endurvinnslu á hefðbundnu plasti og skilar ekki lofuðum umhverfisávinningi⁸.

2.6 Afhending tiltekinnna einnota plastvara

⁸ Sama og tilvísun nr. 1.
Umhverfisstofnun
Suðurlandsbraut 24
108 Reykjavík

Í 37. gr. f. er kveðið á um að á sölustöðum skuli hafa gjald sýnilegt á kassakvittun fyrir ákveðnar einnota plastvörur þar sem óheimilt er að afhenda þær án endurgjalds frá og með 3. júlí 2021. Þessi krafa á við um eftirfarandi vörutegundir:

- Bolla og og glös fyrir drykkjarvörur, þ.m.t. lok þeirra, og
- matarílát, með eða án loks, sem ætluð eru undir matvæli til neyslu, annaðhvort á sölustað eða annars staðar, sem er alla jafna neytt beint úr ílátinu og eru tilbúin til neyslu án frekari tilreiðslu, svo sem eldunar, suðu eða hitunar, en að undanskildum umbúðum sem ætlaðar eru til að vefja utan um matvæli.

Með þessari aðgerð er verið að reyna draga úr notkun á einnota matarílátum, bollum og glösum úr plasti og hvetja til fjölnota staðgöngukosta. Rannsóknir hafa sýnt fram á fælingarmátt vegna gjaldsins þar sem fólk upplifir tap við að þurfa borga fyrir umbúðirnar⁹.

Í 37. gr. f. er einnig gefið svigrúm fyrir ráðherra til að leggja á frekari skyldur í tengslum við sölu eða afhendingu einnota plastvara sem og að setja töluleg markmið til að draga úr notkun þeirra með ákvæðum í reglugerð. Sem fyrr segir hefur reglugerð ekki verið sett og því er stefnt að eftirliti einungis með 1. og 2. mgr.

2.7 Gerð og samsetning einnota drykkjarílata

Ákvæði 37. gr. g. snýr að einnota plastflöskum fyrir drykkjarvörur en þær skulu vera gerðar úr endurunnu plasti að lágmarkshluta sem tilgreindur verður í reglugerð. Sem fyrr segir hefur sú reglugerð ekki verið sett. Til stendur að breyta þessu ákvæði m.t.t. þess að bæta við kröfum um áfasta tappa og lok á einnota drykkjarílátum og -umbúðum úr plasti. Tilfni þess er innleiðing ákvæðis 1. mgr. 6. gr. tilskipunar (ESB) 2019/904 með það að markmiði að koma í veg fyrir að tappar og lok af einnota drykkjarílátum og -umbúðum endi á víðavangi í umhverfinu. Drög að frumvarpi til laga um breytingu á lögum um hollustuhætti og mengunarvarnir nr. 7/1998¹⁰ hefur verið birt í samráðsgátt við birtingu þessarar áætlunar og er enn í vinnslu. Þó svo að áætlað sé að ákvæðið muni taka gildi frá og með 3. júlí 2024 þá telur stofnunin að fara skuli eftir því ferli sem fram fór við setningu ákvæða um einnota plastvörur. Það er að kynna skyldur og réttindi til atvinnulífs þegar ákvæði hafa tekið gildi og hefja eftirlit ári eftir að því hefur lokið.

3 Áætlun um eftirlit með plastvörum 2024

Hér að neðan eru tilgreind þau verkefni sem Umhverfisstofnun setur sér varðandi eftirlit með plastvörum árið 2024 í samræmi við lög um hollustuhætti og mengunarvarnir nr. 7/1998. Nánari útlistun á gerð áætlunarinnar og framkvæmd eftirlits má finna í köflum 4 og 5.

3.1 Áætluð sértæk eftirlitsverkefni og vöktun á reglufylgni á gildistíma áætlunarinnar

1. Afhending tiltekinna einnota plastvara – gjald sýnilegt á kassakvittun
2. Bann við afhendingu á burðarpokum úr plasti
3. Bann við afhendingu á burðarpokum án endurgjalds
4. Bann við að setja tilteknar plastvörur á markað

⁹ Skýrsla unnin fyrir framkvæmdarstjórn Evrópusambandsins. Assessment of measures to reduce marine litter from single use plastics - https://ec.europa.eu/environment/pdf/waste/Study_sups.pdf. 2018.

¹⁰ [Frumvarp til laga um breytingu á lögum um hollustuhætti og mengunarvarnir, nr. 7/1998 \(EES-reglur, áfastir tappar og lok á einnota plastvörur\).](#)

Auk afmarkaðra verkefna í þessari áætlun er lögð áhersla á að bregðast við ábendingum um möguleg lagabrot frá öðrum stjórnvöldum, almenningi og fyrirtækjum sem og upplýsa fyrirtæki um skyldur sínar. Einnig er lögð áhersla á samstarf þeirra sem fara með fræðslu um plastmál (samangegnsoun.is) og þeirra sem koma að eftirliti.

3.2. Samvinna við önnur stjórnvöld

Umhverfisstofnun vinnur náið með öðrum stjórnvöldum á mörgum málefnasviðum. Ekki er kveðið sérstaklega á um samráð við önnur stjórnvöld vegna þessarar eftirlitsáætlunar í lögum um hollustuhætti og mengunarvarnir. Hins vegar er kveðið á um í 3. tl. 3. mgr. 51. gr. í lögum um hollustuhætti og mengunarvarnir að Umhverfisstofnun skuli hafa samstarf við Úrvinnslusjóð og Skattinn um framkvæmd eftirlits við innflutning og markaðssetningu pastvara. Að auki leggur stofnunin áherslu á samvinnu og upplýsingagjöf er varðar eftirlitið í samræmi við stefnu stofnunarinnar og í því skyni að gæta að hagkvæmni.

4 Gerð eftirlitsáætlunar

Í 51. gr. laga um hollustuhætti og mengunarvarnir segir um eftirlitsáætlun:

Til framfylgdar ákvæðum laga þessara um plastvörur skal Umhverfisstofnun m.a.:

1. hafa samræmt eftirlit með markaðssetningu, afhendingu, merkingum og gerð og samsetningu plastvara, sbr. 37. gr. d – 37. gr. g, á landinu öllu, og
2. útbúa ár hvert áætlun um eftirlit með plastvörum, sbr. 1. tölul., sem gildir fyrir landið allt þar sem gætt er sérstaklega að hagkvæmni í eftirliti og komið í veg fyrir tvíverknað og skörun eftir því sem frekast er unnt.

Í greinargerð segir enn fremur:

Lagt er til að framkvæmd eftirlitsins verði í höndum Umhverfisstofnunar. Meginmarkmið eftirlitsins verður að tryggja framkvæmd laganna og jafnræði aðila á markaði gagnvart lögunum. Eftirlitið verður bundið við tiltekna greinar laganna og gerð verður krafa um að samræmt eftirlit verði á landinu öllu, sem byggist á þar til gerðri eftirlitsáætlun. Jafnframt er gerð krafa um hagkvæmni.

Verði frumvarpið að lög er gert ráð fyrir að eftirlit hefjist við gildistöku og að það verði umfangsmest fyrst um sinn en geti farið minnkandi eftir því sem atvinnulíf og almenningur aðlagast lögunum. Mögulegt verður að taka mið af þeirri þróun sem verður á eftirlitsþörf við gerð eftirlitsáætlunar hvers árs en til viðbótar er gert ráð fyrir að heildarendurskoðun á eftirlitsþörfinni fari fram fimm árum eftir gildistöku laganna, sbr. ákvæði laga um opinberar eftirlitsreglur.

Í þessari áætlun er lögð áhersla á eftirlit með 37. gr. b., c., e. og f. laganna en eftirlit vegna 37. gr. d. og g. bíður þess að reglugerð með nánari kröfum og lýsingum á tilteknum ákvæðum laganna verði sett.

5 Framkvæmd eftirlits

5.1 Heimildir stofnunarinnar, skyldur eftirlitsþega og viðurlög

Í 51. gr. laga um hollustuhætti og mengunarvarnir er kveðið á um að Umhverfisstofnun skuli hafa samræmt eftirlit á landinu öllu með markaðssetningu, afhendingu, merkingum og gerð og samsetningu plastvara. Í lögunum er einnig kveðið á um að eftirlitsskyldum aðilum beri að veita stofnuninni allar nauðsynlegar upplýsingar og afhenda henni sýni, sem

teljast nauðsynleg vegna eftirlitsins, endurgjaldslaust, sbr. 3. mgr. 62. gr. Stofnuninni er heimill aðgangur til skoðunar og eftirlits, þ.m.t. töku sýna og myndatöku, á hvern þann stað sem lögin ná yfir og er heimilt að óska eftir aðstoð lögreglu ef með þarf, sbr. 1. mgr. 62. gr. Að auki er Umhverfisstofnun heimilt að taka gjald fyrir eftirlit, eftirfylgni eftirlits og beitingu þvingunarúrræða, sbr. 1. mgr. 53. gr.

Í 63. gr. a. er Umhverfisstofnun veitt heimild til að stöðva markaðssetningu plastvöru sem uppfyllir ekki skilyrði laganna. Stofnunin getur tekið tiltekna plastvörur úr sölu eða dreifingu eða innkallað varanlega og lagt hald á slíkar vörur. Að auki má Umhverfisstofnun krefjast þess að birgir fargi, afturkalli eða geymi viðkomandi plastvöru þar til bætt hefur verið úr ágöllum.

Í 1. mgr. 67. gr. laganna er Umhverfisstofnun veitt heimild til að leggja stjórnvaldssektir á einstakling eða lögaðila sem brýtur gegn ákvæðum um plastvörur, sbr. 2. mgr. 37. gr. d., 37. gr. e., 1. mgr. og 2. mgr. 37. gr. f. og 37. gr. g.

5.2 Tegundir eftirlita

Framkvæmd eftirlitsins getur verið með ólíkum hætti eftir aðstæðum. Eftir atvikum verður farið á eftirlitsstað og kannað hvort viðkomandi starfsemi standist kröfur eða notast við skrifborðseftirlit þar sem framkvæmdin á eftirlitinu er rafræn. Í slíku eftirliti er kallað eftir upplýsingum frá skilgreindum eftirlitsþegum og þeir upplýstir um skyldur sínar í leiðinni. Eftirlit er haft með skipulögðum hætti með fyrir fram skilgreindu úrtaki en einnig í kjölfar ábendinga. Í slíku tilfalli skoðar stofnunin innihald ábendinga frá öðrum aðilum um hugsanleg lögbrot og rannsakar málið ýmist rafrænt eða með því að senda eftirlitsmann á staðinn.

5.3 Samræmt eftirlit með landinu öllu

Hin rafræna eftirlitsleið hefur þann kost að hún er hagkvæm og auðveldar eftirlit á landinu öllu með samræmdum hætti. Við val á eftirlitsþegum mun Umhverfisstofnun m.a. byggja á innflutningsgögnum frá Skattinum og gögnum um starfsleyfi frá heilbrigðisnefndum sveitarfélaga til að greina hvaða starfsemi í hverjum landshluta kunni að bera skyldur skv. þeim ákvæðum sem skoða á hverju sinni. Úr slíkum gögnum er dregið slembiúrtak þannig að tiltekið hlutfall mögulegra eftirlitsþega úr hverjum landshluta séu teknir til eftirlits árlega.

Lagt er til að eftirlitið nái til um 16 fyrirtækja á árinu, skoðaðar verða fimm heildsölur, fimm matvöruverslanir og sex veitingasölur. Reynt verður að hafa fjölbreytni í tegundum veitingasala til að ná til breiðs hóps. Að auki verður áhersla lögð á að ná til fyrirtækja sem starfrækja fleiri en eina starfstöð og þá mögulega líka á landsbyggðinni.

5.4 Markmið eftirlits

Aðal markmið eftirlitsins fyrstu árin er því að vinna með eftirlitsþegum í átt að fjölnota valkostum og hvetja til minnkandi notkunar hvatningu að dvínandi notkun einnota plastvara. Umhverfisstofnun beitir sér fyrir að vinna með eftirlitsaðilum í að uppfylla ákvæði laganna um einnota plastvörur.

Niðurstöður eftirlits árið 2024 auk greiningar á kostum og göllum við framkvæmd verða lagðar til grundvallar við gerð eftirlitsáætlunar fyrir árið 2025.

5.5 Birting á samantekt eftirlits

Í lögnum er ekki kveðið sérstaklega á um birtingu á niðurstöðum eftirlitsins. Engu að síður mun Umhverfisstofnun birta samantekt um niðurstöður eftirlits frá undangengnu ári á vefsetri sínu. Þetta er gert í samræmi við upplýsingastefnu og vinnubrögð á öðrum málefnasviðum stofnunarinnar.

Samþykkt á afgreiðslufundi sviðs efna, starfsleyfa og veiðistjórnunar þann 07.03.2024.